

Yekta Demiralp Anısına Sanat Tarihi Yazıları

Editörler
Şakir Çakmak
Ertan Daş
Bozkurt Ersoy
Sevinç Gök İpekçioğlu
İnci Kuyulu Ersoy
Hasan Uçar

ege

“Yekta Demiralp” Anısına

Sanat Tarihi Yazıları

İyi bir eř, baba, hoca ve dostun anısına....

“Yekta Demiralp” Anısına Sanat Tarihi Yazıları

Editörler

Şakir Çakmak, Ertan Daş, Bozkurt Ersoy,
Sevinç Gök İpekçioğlu, İnci Kuyulu Ersoy, Hasan Uçar

Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nin katkılarıyla

“Yekta Demiralp” Anısına
Sanat Tarihi Yazıları

Editörler

Şakir Çakmak, Ertan Daş, Bozkurt Ersoy, Sevinç Gök İpekçioğlu, İnci Kuyulu Ersoy, Hasan Uçar

ISBN 978-605-7673-46-6

© 2020 Ege Yayınları, İstanbul

Yayıncı Sertifika No / Publisher Certificate No: 47806

Bütün hakları saklıdır. / All rights reserved.

Bu kitapta yayınlanan makalelerdeki bilimsel içerik ve etik ile ilgili tüm sorumluluklar yazarlarına aittir.

Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

The academic content and ethical responsibility of the articles published here rest upon their authors.

Quotations may be made with proper citation.

Baskı / Printed by

12. Matbaa

Basın Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.

Seyrantepe Mah. İbrahim Karaoğlanoğlu Cad. No: 35/1

Kağıthane - İstanbul / Turkey

Sertifika No / Certificate No: 46618

Yapım ve Dağıtım / Production and Distribution

Zero Prod. Ltd.

Abdullah Sokak, No. 17, Taksim

34433 İstanbul - Turkey

Tel: +90 (212) 244 7521 Faks: +90 (212) 244 3209

e.mail: info@zerobooksonline.com

www.zerobooksonline.com

İçindekiler

Sunuş	ix
Sevgili Eşim Yekta Ayşe Sevim DEMİRALP	xi
Sevgili Yekta Gönül ÖNEY	xiii
Özgeçmiş	xv
Fotoğraflarla Yekta Demiralp	xviii
SANAT TARİHİ YAZILARI	
Anadolu'nun Kültürel Kimliği Üzerine Notlar	1
M. Oluş ARIK	
Kubad Abad Kazılarında Bulunan Ünik Çiniler	13
Rüçhan ARIK	
İstanbul Sultan Ahmet Camii Çinilerindeki Stilize Motifler (Hatayi, Penç, Palmet, Lotus ve Rumi)	29
Levent Efe ARLI	
Thyateira Hastane Höyüğü Kazısı'nın Türk Dönemi Pişmiş Toprak Hayvan Figürinleri	45
Gökben AYHAN	
Osmanlı Tarihi Eser Kitabelerinde Unutulmuş Bir Mesele: Kitabelerdeki Şair Adları (Beyoğlu/İstanbul)	
Sedat BAYRAKAL	61
Sivrihisar Kilim Seccadeleri	
Suzan BAYRAKTAROĞLU	75
Urla (İzmir) Fatih İbrahim Bey Camii'ne İlişkin Restorasyon Sonucunda Ortaya Çıkan Yeni Bulgu ve Gözlemler	
Ersel ÇAĞLITÜTÜNCİGİL – Ferhan ERİM	85
Batı Anadolu'daki Bazı Osmanlı Hamamlarında Aydınlatma Sistemi	
Şakir ÇAKMAK – Onurhan BOZKURT	97
Karadeniz Bölgesi Mezar Taşlarında Ölüm Nedenleri	
Halit ÇAL	111
Aliğa Kalabak Kuyuları	
Ertan DAŞ	127

Anadolu-Türk Dokumalarında Mimari Süsleme ve Şehir Tasviri Bekir DENİZ	137
Edremit-Güre Camisi'nin Mimari ve Süsleme Programına İlişkin Gözlemler Sevil DERİN	151
19. Yüzyıldan Sünger Baskı Dekorlu Bir Seramik Hollanda Çanağı Lale DOĞER	165
Çağdaş Seramik Sanatında Grotesk Gül ERBAY ASLITÜRK	177
Avrupa Resminde Endüstriyel Manzara Barış EROĞLU	189
Smyrna Antik Kenti Kazılarında Bulunan Mermer Mortar Örnekleri Akın ERSOY	207
Tokat, Erbaa Hacı Ahmet Hamamı (Erek Hamamı) Bozkurt ERSOY	217
Sabetay Tsevi Kortijosu'nun Tarihçesi ve Kortijoya İlişkin Arkeolojik Buluntular Sevinç GÖK – Siren BORA	227
Batı Anadolu'da Ahşap Destekli Bir Cami Örneği: İzmir-Kınık Sucahlı Köyü Camii Cengiz GÜRBİYİK	243
Smyrna Agorasından 19. Yüzyıla Ait Bir Fransız Demijohn Örneği Binnur GÜRLER – Akın ERSOY	255
Doğu Kazakistan'da Eleke Sazı Göktürk Mezar Külliyesi Mehmet KUTLU	263
Edirne'de Venedik Manzaraları İnci KUYULU ERSOY	271
Aydın İli, Efeler İlçesi, Nasuh Paşa Hamamı Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon Projeleri ve Uygulamaları Mükerrem KÜRÜM – Bahar NAZLIAY	287
Mimar Sinan Türbesi Bitişindeki Sebil Selçuk MÜLAYİM	307
Anadolu'daki Sakiya Kapları ile İlgili İlk Buluntular Sevcan ÖLÇER	323
Hazret-i Ayşe Adına Adanan Mimar Aydın Yüksel'in İstanbul-Bağcılar'daki Camii Hakkı ÖNKAL	337
Kent Tasvirli Mermer Bir Panonun İzinde Zeynep ÖZKAN TEKNECİ	351
Üsküdar'da Osmanlı Dönemi Seramik Üretimi ve Ticareti Hakkında Bir Deneme Turgay POLAT	367

Antandros'ta Bizans İzleri Yasemin POLAT – Gürcan POLAT	383
Edirne Yeni Saraydan Kütahya Fincanları Hasan UÇAR – Aygül UÇAR	397
Evreşe Ovasında Osmanlı Yerleşimleri ve Yapılar Ali Osman UYSAL	409
Poyracı Mescidi'nin Kalem İşi Süslemeleri Zekiye UYSAL	425
Selimiye (Milas) Abdülfettah Ağa Camii ve Haziyesi Rahmi Hüseyin ÜNAL	437
Lüleburgaz Sokollu Mehmet Paşa Külliyesi ve Sıbyan Mektebi Hakkında Bazı Tespitler Harun ÜRER – Özge BAŞAĞAÇ	459

Doğu Kazakistan’da Eleke Sazı Göktürk Mezar Külliyesi

The Memorial Cult Complex of Turkic Khaganate At Eleke Sazı, East Kazakhstan

Mehmet Kutlu*

Abstract

Eleke Sazy is a valley located within administrative borders of Tarbagatay district of Eastern Kazakhstan region. As a result of the archaeological surveys conducted between 2016 and 2018, more than 300 kurgans dating to the wide period of time from 9th century B.C. to 7th century A.D. were identified. Primarily, the discovery of the memorial cult-complex of the Western Turkic Khaganate, attracts particular attention.

Eleke Sazı is the significant discovery from the perspective of Pre-Islamic Turkic Art and Archaeology because it is the first and only memorial cult complex of Turkic Khaganate have determined outside of Mongolia until present. As a result of the archaeological studies and excavations conducted in Eleke Sazy in 2019, it has been possible to obtain important information regarding features of the architectural plan of the memorial cult complex of Turkic Khaganate. The memorial cult complex consists of “Barıq” or temple, ceremonial pathway and additional structures located in the eastern part. Furthermore, the statue with the all characteristics of a Turkic Khagan made of granite from the same complex is also of great importance. It is expected that through the excavations to be conducted in the coming years, features of architectural plan of the Turkic memorial complex will be revealed and examined in detail.

Keywords: Eastern Kazakhstan, Tarbagatai, Eleke Sazy, Turkic Khaganate, Memorial Complex

Eleke Sazı, Kazakistan Cumhuriyeti’nin Doğu Kazakistan Vilayeti’ne bağlı Tarbagatay ilçesi idari sınırları içinde yer alan ve ortalama 1400-1550 rakımlı bir yayladır (Fot. 1). Eleke Sazı yaylasında daimi bir yerleşim yeri bulunmamaktadır; sadece mevsimlik olarak hayvan sürülerini otlatmaya gelen Kazak aileler yaz döneminde ikamet etmektedir. Eleke Sazı’na en yakın köy yaklaşık 80 km uzaklıktadır. Tarbagatay ilçesinin merkezi olan Aksuat’a ise yaklaşık 110 km uzaklıkta yer alan Eleke Sazı yaylasına engebeli araziden geçen dağ yollarıyla ulaşabilmektedir.

Tarbagatay Dağları’nın kuzey yamacında yer alan Eleke Sazı Yaylası, Sarı Şokı, Arşalı, Akşagıl ve Akberen adlı çok yüksek olmayan dağlarla çevrili çanakvari biçimli bir düzlüktür. Etrafındaki söz konusu dağlardan inen kar sularıyla beslenen Karbıga nehrinin birçok kollarının geçmesi nedeniyle Eleke Sazı’nda geniş düzlüklerin yanı sıra çok sayıda sazlık alanlar da yer almaktadır.

Eleke Sazı Yaylası, adını 18. Yüzyılda bölgede yaşadığı belirtilen Elekenbay adındaki bir Kazak beyinden almaktadır. Yayladaki küçük gölün üzerinde yer alan tepenin eteğinde Elekenbay’a ait taşlardan örülerek inşa edilmiş olan bir mezar bulunmaktadır (Fot. 2). Etrafı yüksek duvarlarla çevrili olan mezara taşlardan meydana getirilen

* Dr. Öğretim Üyesi, Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Denizli | e-mail: mehmetkutlu@pau.edu.tr

merdivenle inilerek ulaşılmaktadır. Mezarı çevreleyen yapının bazı duvarları ve mekânları yıkılmıştır. Elekenbay'ın soyundan gelen kişiler tarafından mezarı çevreleyen yapının duvarı üzerine 2015 yılında bir kitabe yerleştirilmiştir.

Prof. Dr. Zainolla Samashev başkanlığındaki kazı ekibi, Kazakistan Cumhuriyeti'nin Doğu Kazakistan Vilayeti Akimi Danial Akhmetov'un büyük desteğiyle Tarbagatay ilçesindeki Eleke Sazı yaylasındaki kurganlarda arkeolojik araştırmalarını yürütmektedir. Öncelikle 2018 yılında "2016-2018 yılları arasındaki Doğu Kazakistan Vilayetinde Arkeolojik Araştırmaların Geliştirilmesi Projesi" kapsamında tarafından Eleke Sazı vadisinde "Kazakistan Altayı'nın Saka ve Hsiyen-Pi Dönemi Anıtları" konulu yüzey araştırması çalışmaları tamamlanmıştır¹. Aynı yıl ayrıca Eleke Sazı'nda ilk kurgan kazıları gerçekleştirilmiştir.

2019 yılı yaz döneminde, Prof. Dr. Zainolla Samashev başkanlığındaki yedi farklı kazı ekibi tarafından gerçekleştirilen Eleke Sazı'ndaki arkeolojik çalışmalara Pamukkale Üniversitesi Sanat Tarihi bölümünden bir araştırma ekibi olarak katılımımız sağlanmıştır. (Fot. 3) Arkeolojik kazı çalışmalarına katılmak üzere Prof. Dr. Zainolla Samashev ve Berel Müzesi tarafından resmi yazışmalarla davet edilen araştırma ekibimiz, Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Kutlu ve Yüksek Lisans öğrencisi Leila Kutlu'dan oluşmaktadır. Ayrıca Eleke Sazı'ndaki 2019 çalışmalarını yerinde incelemelerde bulunmak üzere gelen Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Başkanı Sayın Prof. Dr. Ahmet Taşgöl ile arkeolojik buluntular ve tarihi önemleri üzerine değerlendirmelerde bulunma fırsatı da elde edilmiştir (Fot. 4).

2019 yılı kazı çalışmaları Mayıs ayında başlatılmış ve Ağustos ayının ilk haftası sonuna kadar yürütülmüştür. Araştırma ekibimiz ise Temmuz ve Ağustos aylarındaki kazı çalışmalarında yer almıştır. Bu dönemde Eleke Sazı yaylasında deniz seviyesinden yaklaşık 1442-1550 m yükseklikte bulunan mezar anıtların kazılarına devam edilmiştir.² Böylece farklı dönemlere ve farklı plan tiplerine sahip kurganların kazılarına katılma deneyimi elde edilmesinin yanı sıra 2018 yılında kazısı yapılan 4. kurganın koruma altına alınarak müzeye dönüştürülmesi amacıyla yapılan çalışmaları da yerinde inceleme olanağına sahip olunmuştur.

Eleke Sazı'ndaki arkeolojik araştırmalarda M.Ö. 1. binyılın ilk yarısından, Göktürk dönemine (M.S. 7. yüzyıl) kadar geniş bir zaman diliminde tarihlenen sayıları 300'ü aşan kurgan ve mezar anıtlarının varlığı tespit edilmiştir. Bu mezar anıtlarının birbirinden bağımsız 6 grup şeklinde çizgisel düzlemde sıralan kurgan zincirleri halinde konumlandırıldığı görülmüştür. Her kurgan grubunda büyüklüğü ile dikkat çeken kurganların yanı sıra orta ve küçük çaplı kurganlar da mevcuttur. Söz konusu büyük kurganların etrafında hendekler ve çift sıra taşların dairesel biçimde sıralanışıyla oluşturulan sınır belirleyici taş çitler bulunmaktadır. Bununla birlikte büyük kurganların genellikle batı kısmında anma ritüellerinin gerçekleştirilmesi sırasında kullanıldığı düşünülen 8 adet taşın oval bir çerçeve biçiminde konumlandırılmasıyla oluşturulmuş "sunak-çitleri" olarak tanımlanan ek unsurlar da tespit edilmiştir. Ayrıca büyük kurganlara üst yapı öğeleri bakımından benzer olan orta boyutlu kurganların yanı sıra dairesel veya düzgün olmayan dikdörtgen planlı ve büyüklük açısından küçük olan taş mezarlar da keşfedilmiştir. Küçük boyutlu kurganların bazılarında toprak yüzeyine çıkıntı yapan taş kutuyu andıran mezarlara da rastlanmaktadır³.

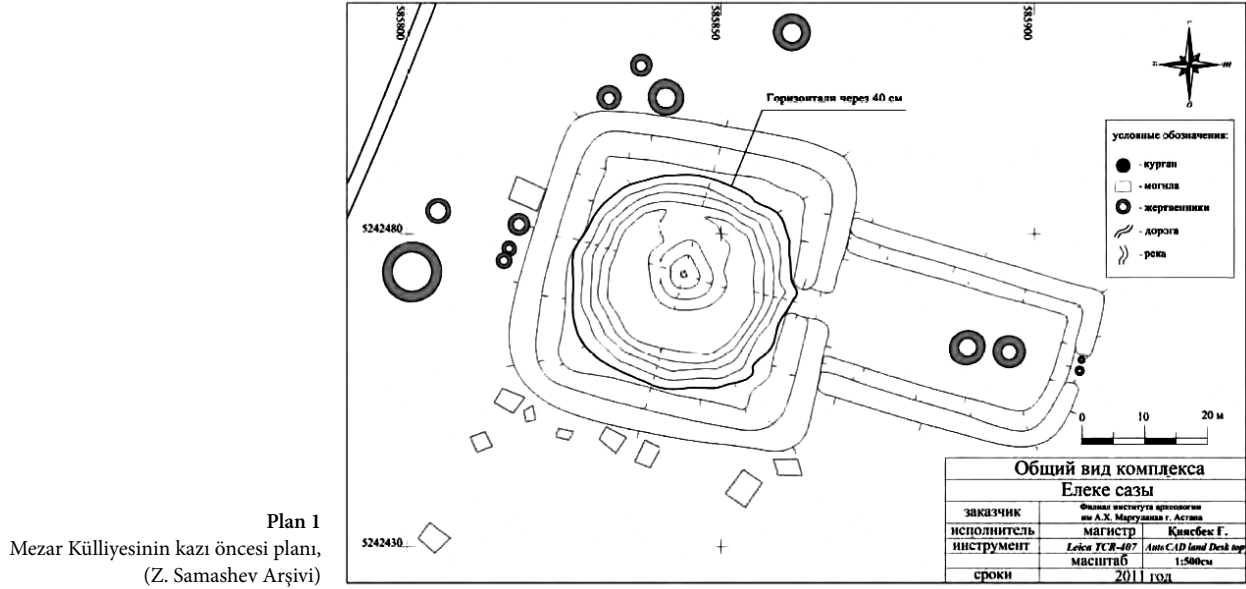
2019 yılında Eleke Sazı'ndaki arkeolojik çalışmaların en dikkat çekici sonucu, M.Ö. 9.-10. yüzyıllara tarihlenen Avrasya'nın bilinen en eski İskit kurganının tespit edilmesi olmuştur. Böylece Eleke Sazı'ndaki Taş kurganının şimdiye kadar en eski İskit kurganı kabul edilen Arjan I kurganından da daha eski olduğu ortaya konulmuştur.⁴ Ancak Ortaçağ araştırmaları açısından Eleke Sazı'ndaki en önemli keşif ise Batı Göktürk Devleti kağanlarından birine ait olabileceği düşünülen bir anıt mezar külliyesinin ortaya çıkarılmasıdır (Fot. 5). Bu keşif, Moğolistan dışında Göktürk hanedan üyelerine ait olduğu bilinen ilk ve tek mezar külliyesi olması bakımından çok büyük önem taşımaktadır.

1 Самашев ve diğerleri 2018, 8-14.

2 Самашев ve diğerleri 2019, 8.

3 Самашев 2018, 109.

4 Kutlu 2020, 144-156.

Bu mezar anıtı hakkındaki az sayıda bilimsel yayın mevcuttur ve literatür oldukça yenidir. Eleke Sazy kazıları ile ilgili 2018 ve 2019 yıllarında çıkan birkaç makalenin kapsamında bazı bilgilere ulaşmak mümkündür. Önümüzdeki yıllarda kazı çalışmalarının devamıyla daha detaylı çalışmaların yapılması mümkün olabilecektir. Bununla birlikte, Prof. Dr. Zainolla Samashev başkanlığındaki bir bilim heyeti tarafından 2016 yılında yayınlanan Şiveet Ulaan'daki Göktürk Mezar külliyesi ile ilgili kitapta Eleke Sazy mezar külliyesinin kazı öncesi planı (Plan 1) ve birkaç fotoğrafı yayınlanmıştır⁵ (Fot. 5). Şiveet Ulaan ile ilgili söz konusu önemli eseri tanıtmak amacıyla tarafımda 2018 yılında bir kitap tanıtım ve kritiği makalesi yayınlanmıştır.⁶

Eleke Sazy Göktürk Mezar Külliyesi, arkeolojik çalışmalar sonucunda 5. Grup olarak tanımlanan kurganların arasında yer almaktadır. 2019 yılı yaz döneminde önce mezar külliyesi etrafında yüzey araştırması yürütüldükten sonra 104 x 64 m (6656 m²) ölçülerinde oldukça geniş bir alanın karelağı 8 x 8 m ölçülerindeki açmalara ayrılarak yapılmıştır⁷ (Fot. 6). Kazı çalışmaları sonucunda Göktürk Mezar külliyesinin plan şemasının başlıca iki unsurdan, “taş tapınak” olarak tanımlanan bark veya tapınak (Fot. 6, 7) ile onun doğusunda konumlanan ek yapılardan (Fot. 8) oluştuğu anlaşılmıştır. Mezar külliyesinin her iki unsurunun da bağımsız birer dikdörtgen şeklinde taş ve toprak malzemelerden inşa edilen duvarlarla çevrelendiği ortaya çıkarılmıştır⁸ (Fot. 6, 8, 9). Bununla birlikte mezar külliyesi etrafında bazı orta ve küçük boyutlu kurganlara da rastlanmaktadır (Fot. 10).

Ayrıca daha önceki yıllarda Eleke Sazy Göktürk Mezar külliyesine ait olduğu bilinen Göktürk kağanını bağdaş kurup oturmuş ve sol eli diz üstüne konulmuş diğer (sağ) elinde ant kadehini tutar şekilde tasvir eden bir granit heykel bulunmuştur (Fot. 11). Kazakistan'ın başkenti Nursultan'daki (Astana) Kazakistan Milli Müzesine teslim edilen Göktürk kağanı heykelinin belindeki kemeri ve üzerindeki unsurlar detaylı betimlenmiştir. Ancak heykelin baş kısmı bilinmeyen bir dönemde tahrip edilmiştir ve kazı çalışmaları sırasında henüz heykelin baş kısmına ait herhangi bir parçaya ulaşılamamıştır.

5 Самашев 2016, 134-136.

6 Kutlu 2018, 154-157.

7 Самашев ve diğerleri 2019, 26.

8 Самашев ve diğerleri 2019, 8-33.

Bark veya Tapınak bölümü yaklaşık 30 x 30 m ölçülerinde olup yüksekliği ise yaklaşık 3 m'dir.⁹ Sıkıştırılmış topraktan meydana getirilen platform şeklindeki temele oturtulan bark veya tapınak 46 x 46 m ölçüye ve 0,8 metre yüksekliğe sahip dikdörtgen planlı duvarla çevrilmiştir.¹⁰ Bark veya tapınağın doğusuna ise törensel yol üzerinde çizgisel doğrultuda konumlandırılan ve çeşitli büyüklüklere sahip altı adet taş yapı inşa edilmiştir. Ayrıca bu yapılardan ortada bulunanı düzgün olmayan dikdörtgen biçimli, çift duvarlıdır. Taş yığınlarının dağılımı ve görünümünden hareketle bu yapıların dıştan dikdörtgen, içten daire planlı ve üzerinin bir kubbeyle örtülü olduğu düşünülmektedir.¹¹

Dikdörtgen planlı bu yapıların 24 m uzunluğa sahip bir koridor ile birbirlerine bağlanmış olduğu düşünülmektedir.¹² Bu koridorun Göktürk kağanına ait heykelinin, sunağın ve diğer anma unsurlarının bulunduğu bark veya ana tapınağa geçit sağlamış olduğu tahmin edilmektedir. Bu taş "odalar" da 43 x 25 m boyutundaki sur duvarı ile çevrilidir.¹³ Bu surun doğu ucunda, tam olarak ortada, temeli ve taşların yığıntılarının korunduğu dış Ana kapılar bulunmaktadır. Bu anıtın kazı çalışmalarına önümüzdeki kazı döneminde devam edilecektir.

Sonuç olarak Doğu Kazakistan'ın Eleke Sazı yaylasında keşfi yapılan Göktürk Mezar Külliyesi, şimdiye kadar Moğolistan dışında tespiti yapılan ilk ve tek anıtsal mezar külliyesi olması nedeniyle büyük önem taşımaktadır. Önümüzdeki yıllarda yürütülecek kazı çalışmalarıyla hem mezar külliyesinin mimari özelliklerini aydınlatacak kapsamlı bilgilere hem de anıt mezarın Göktürk Devleti hanedanının hangi üyesine ait olabileceğini ortaya çıkaracak bulgulara ulaşılmaması beklenmektedir.

9 Самашев ve diğerleri 2019, 27.

10 Самашев ve diğerleri 2019, 27.

11 Самашев ve diğerleri 2019, 8-33.

12 Самашев ve diğerleri 2019, 27.

13 Самашев ve diğerleri 2019, 27.

Қаунаққа

- Ахметов – Самашев – Қариев – Чотбаев – Онгар – Умитқалиев – Kutlu 2019
 Д. Ахметов – З. Самашев – Е. Қариев – А. Чотбаев – А. Онгар – У. Умитқалиев – М. Kutlu ve diğerleri, Культурное наследие саков и великих тюрок в восточном Казахстане: Вопросы комплексного изучения, сохранения и музеефикации. *АЛТАЙ – ТҮРКІ ӘЛЕМІНІҢ АЛТЫН БЕСІГІ*. Öskemen: East Kazakhstan Akimati, 8-33.
- Самашев 2018
 З. Самашев, “К изучению культуры ранних саков Восточного Казахстана”. *Древние и средневековые общества Евразии: перекресток культур*. Ufa: Мир печати, 109-117.
- Самашев – Damdinsurengiyin – Онгарұлы – Чотбаев 2016
 З. Самашев – Т. Damdinsurengiyin – А. Онгарұлы – А. Чотбаев, *Ancient Turkic Cult and Memorial Complex on the Mount Shiveet Ulaan / Eski Türklere Ait Şiveet Ulaan Mezar-Kült Kompleksi*. Astana: Kazakistan Cumhuriyeti Eğitme ve Bilim Bakanlığı, A. Margulan Arkeoloji Enstitüsü Astana Şubesi Yayınları.
- Самашев – Онгар – Чотбаев – Нускабай – Каирмагамбетов – Киясбек – Кызырханов 2018
 З. Самашев – А. Онгар – А. Чотбаев – А. Нускабай – А. Каирмагамбетов – Г. Киясбек – М. Кызырханов, Культура ранних саков Тарбагатая (Начало комплексных исследований погребально-поминальных памятников на Елеке сазы в верховьях р. Каргыба). *Алтай – түрк әлемнің алтын бесігі*. Öskemen: East Kazakhstan Akimati, 8-14.
- Kutlu 2018
 М. Kutlu, “Ancient Turkic Cult and Memorial Complex on the Mount Shiveet Ulaan / Eski Türklerin Şiveet Ulaan Mezar-Kült Kompleksi”, *Journal of Old Turkic Studies* 2/2, 154-157.
- Kutlu 2020
 М. Kutlu, “Eleke Sazi’nda Geç Tunç Çağı’na ait bir İskit Kurganı”, *Kültür Araştırmaları Dergisi* 4, 144-156.

Fot. 1 Tarbagatay Eleke Sazı Yaylası (M. Kutlu 2019)

Fot. 2 Eleke Sazı'na ad veren Kazak Beyi Elekenbay'ın mezarı (M. Kutlu 2019)

Fot. 3 Eleke Sazı Göktürk Mezar Külliyesindeki incelemelerimiz

Fot. 4 Prof. Dr. Zainolla Samashev ve Prof. Dr. Ahmet Taşaglı ile birlikte Eleke Sazı Göktürk Mezar Külliyesindeki incelemelerimiz

Fot. 5 Kazı öncesi Eleke Sazı Mezar Külliyesi (3. Самашев arşivi)

Fot. 6 Eleke Sazı Göktürk Mezar Külliyesi (Самашев ve diğerleri. 2019)

Fot. 7 Eleke Sazı Göktürk Mezar Külliyesi (M. Kutlu, 2019)

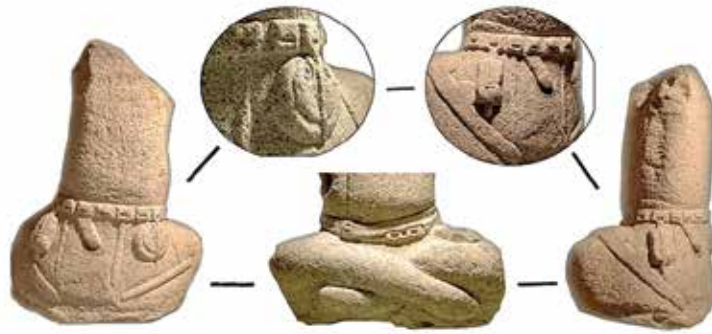
Fot. 8 Bark veya Tapınaktan törensel yolun görünümü
(M. Kutlu 2019)

Fot. 9 Bark veya Tapınak etrafındaki duvar (M. Kutlu 2019)

Fot. 10 Mezar külliyesi etrafındaki bazı kurganlar (M. Kutlu 2019)

Fot. 11 Granit Göktürk Kağanı heykeli (3. Camameş arşivi)